

Волинська трагедія 1943 року

*"Хотіла б я вийти у чисте поле,
Припасти лицем до сирій землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люди жахнулись на сльози мої"*

Леся Українка

Багатовікова історія українського народу багата подіями, що опісля передаються з покоління в покоління і глибинний зміст яких часто залишається нерозкритим. Так, зокрема, сталося зі спалахом польсько-українського протистояння на Волині 1943 року, яке кожна сторона інтерпретує по-своєму. У липні ми відзначили 70-ту річницю цієї трагедії. Хотілося б, щоб урешті-решт у нас виробилася своя державницька позиція щодо тих подій, і щоб урешті ми не погіршили цим наших добрих відносин з Польщею, а навпаки, поліпшили їх. Це питання хвилює і мене особисто, адже у мене багато друзів серед польських учених, а дружбою з ними я дорожу.

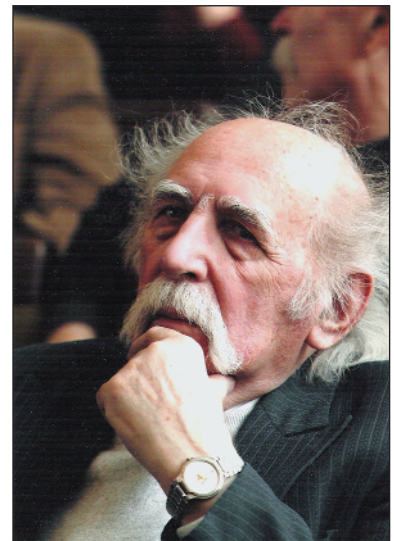
Волинь — це давньоруська історична область, що охоплює сучасні Волинську та Рівненську області, західну частину Житомирської та північну частину Тернопільської і Хмельницької областей. Сюди також відносили південну частину Берестейської області Білорусі і східну частину Люблінського воєводства Польщі. У 2-й половині XIV століття Польща захопила західну частину Волині, а після Люблінської унії 1569 року — всю Волинь. Під час чергового переділу Польщі 1793 року частина земель Волині відійшла до Російської імперії. У вересні 1920 року край потрапив під польську юрисдикцію на два десятиліття.

Я народився 1930 року на Волині поблизу Берестечка за довоєнної Польщі й разом зі своїми земляками відчув на собі силу чотирьох політичних режимів — довоєнної Польщі, перших совітів, німецької окупації та радянського повоєнного порядку. Мої спостереження з часів дитинства та юнацтва, доповнені численними історичними даними про ті часи, дозволяють сформулювати власне бачення цієї проблеми і винести його на Ваш розсуд.

Про Волинську трагедію вже сказано багато, лише не сказано головного. Волинська трагедія була вершиною айсберга, але її причини заховані у величезній льодовій брилі під водою. Цими причинами були події 1917—1942 років, пам'ять про які міцно закарбувалася у свідомості українців.

Згадаймо окремі із цих подій.

Перше. Союзником УНР в боротьбі з більшовиками на останньому етапі національно-визвольних змагань 1917—1921 років була Польща, за що УНР, що, правда, погодилася на передачу Польщі значної частини етнічних українських земель (Волинь, Галичина, Лемківщина, Надсяння, Холмщина, Підляшшя, Берестейщина). Унаслідок цього українці, всупереч своїй волі, стали громадянами чужої держави [1].

Валентин Яблонський

доктор біолог. наук,
член-кореспондент НААН,
дійсний член АН ВШ України,
професор Національного
університету біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ

Друге. Програвши визвольні змагання, армія УНР перейшла на територію свого союзника (Польщі), але тут її роззброїли, інтернували в табори, а **Петлюрі** з часом запропонували залишити Польщу, бо вона вже підписала договір з більшовиками.

Третє. Вся політика відновленої Польщі тепер була скерована на якнайшвидше інтегрування українських земель до складу польської держави [2]. Незважаючи на обмеженість земельних ресурсів Волині, туди стали поселяти "осадників" — 200 тисяч ветеранів війни і просто польських селян отримали на пільгових умовах землю серед українського етнічного масиву.

Четверте. Підписавши 1920 року військовий договір і військову конвенцію з **Петлюрою**, а також Ризький договір, Польща в 1923 році присягла перед Радою амбасадорів, що надасть автономію новопридбанім українським землям [3], а вийшло навпаки — розпочалася інтенсивна колонізація краю, у тому числі, української школи. Якщо 1918 року на Західній Україні було 3600 українських шкіл, то за польського режиму їхня кількість зменшилась до 461, а в 1936 р. — до 11, унаслідок чого чимало українських дітей не могли вчитися. У результаті більша частина українського населення Волинського воєводства в тридцятих роках була неписьменною [4].

Голгофа України

Закономірно, що українці вважали такі дії незаконними, і між ними та польською адміністрацією існувало "взаємне невизнання".

П'яте. Великим гонінням піддавалася українська Церква, особливо на Холмщині. З наявних тут 389 українських церков у 1937 році залишилася тільки 51, решту перетворили на костели (149) або просто зруйнували (189). Упродовж 1919—1922 років близько 100 тисяч українців було заарештовано й посаджено в тюрми, приблизно 27 тисяч померло в таборах [5].

Шосте. Після вчиненого 1926 року **Ю. Пілсудським** державного перевороту тут установився авторитарний режим, політичну опозицію стали переслідувати як правовими, так і силовими методами, парламент був розпущений, заарештували найактивніших діячів опозиції, українських депутатів сейму посадили під домашній арешт. Було заарештовано понад дві тисячі українців, спалено близько 500 будинків, майже кожний третій отримав тривалі терміни ув'язнення.

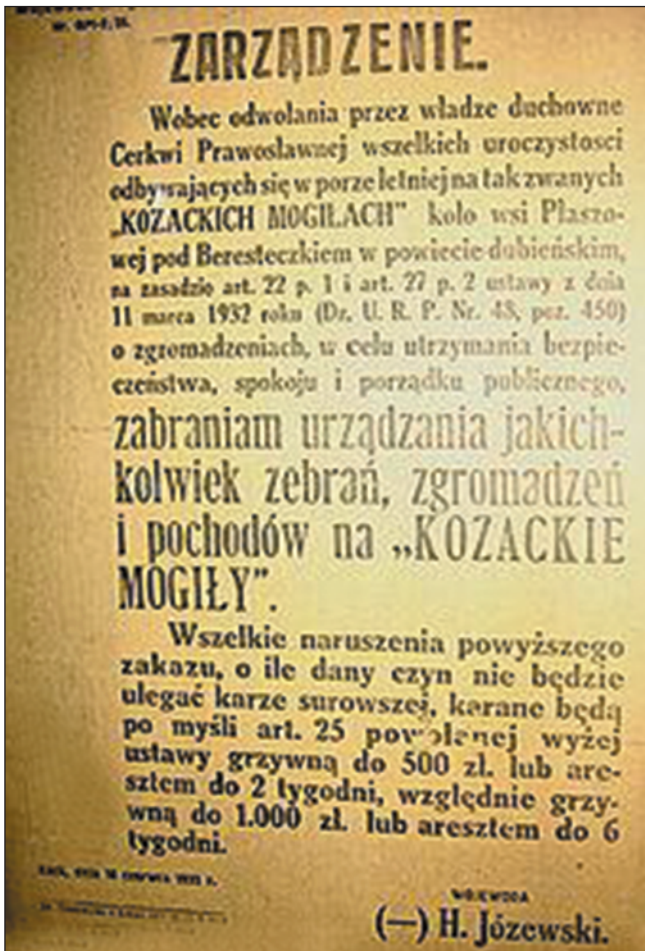
Сьоме. Та найжорстокішою подією виявилася акція так званої пацифікації [6] — насильницького умиротворення нацменшин з використанням каральних органів: у 800 українських сіл увели підрозділи поліції та кавалерії і, застосовуючи принцип колективної відповідальності, руйнували осередки українських громад і читальні, конфісковували майно та продукти, фізично карали тих, хто протестував. Акція мала брутальний характер. Людей жакливо били, було багато смертельних випадків.

Актом помсти за "пацифікацію" стало вбивство 15 червня 1934 року бойовиком ОУН **Григорієм Мацейком** міністра внутрішніх справ Польщі **Броніслава Перацького**. У відповідь на це президент Польщі **Мосціцький** видав розпорядження про створення концентраційного табору для політичних в'язнів у місті Береза Картузька на Берестейщині в будівлях колишнього монастиря російської православної Церкви [7].

З 1932 до середини 1934 року через польські тюрми пройшло 111 174 українці. Закатовано 8073 в'язнів. Убито без суду й слідства 734 особи, засуджено до страти 257 осіб [8].

Восьме. Сіллю в оці польської поліції були Козацькі могили під Берестечком, цей своєрідний пантеон козацької слави. З кожним роком влада посилювала заборони щодо відзначення роковин Берестецької битви, та це їм не вдавалося. Кожної дев'ятої п'ятниці по Великодню тисячі українців збиралися сюди і в національному стилі вшановували світлу пам'ять героїв Берестецької битви [9].

Дев'яте. До згаданих подій додалася ще одна. У 1939 році, коли виникла загроза існуванню молодій Карпатській Україні, на заклик Президента **А. Волошина** "До зброї" потягнулася молодь з інших країн, зокрема й із Західної України, але сили були нерівними, Карпатська Україна боротьбу програла. Здобувши перемогу, угорське командування передало частину полонених вояків полякам, і ті розстріляли їх на Верецькому перевалі Карпат. Ця звістка боляче відізналася в серцях українців [10].

Розпорядження Волинського воєводи
про заборону відвідань Козацьких могил

Козацькі могили під Берестечком

Таким чином, усе це разом узятє міцно закарбовувалося в пам'яті волинян. Воно не могло забути, шезнути безслідно. Воно стало підґрунтям того великого айсберга, який потім дістав назву Волинської трагедії.

Сторінки календаря швидко змінювалися одна за одною, й у вересні 1939 року Німеччина, а за нею і СРСР напали на Польщу. Розпочалася Друга світова війна, що було сприйнято частиною українського населення як справедлива кара за репресивну політику польського уряду [11]. Проте репресії енкаведистів у

Західній Україні виявилися не менш жорстокими: арешти й вивезення до Сибіру спочатку польської інтелігенції, а згодом українських патріотів, націоналізація промисловості й майна багатих людей, запровадження колгоспного ладу дещо протверезили суспільство. А коли через неповних два роки на Радянський Союз напала Німеччина і громадські активісти, відкривши двері тюрем, побачили в них гори трупів і море крові, обуренню людей не було меж. Навіть ті, хто симпатизував чи був нейтральним щодо радянської влади, тепер стали її ворогами. У генетичній пам'яті українців з'явилася ще одна кровотолива мітка.

А на Холмщині, Підляшші та Засянні, що залишилися за кордоном, ініційоване в попередні роки польсько-українське протиборство не припинялося, тепер воно лише набирало інших рис.

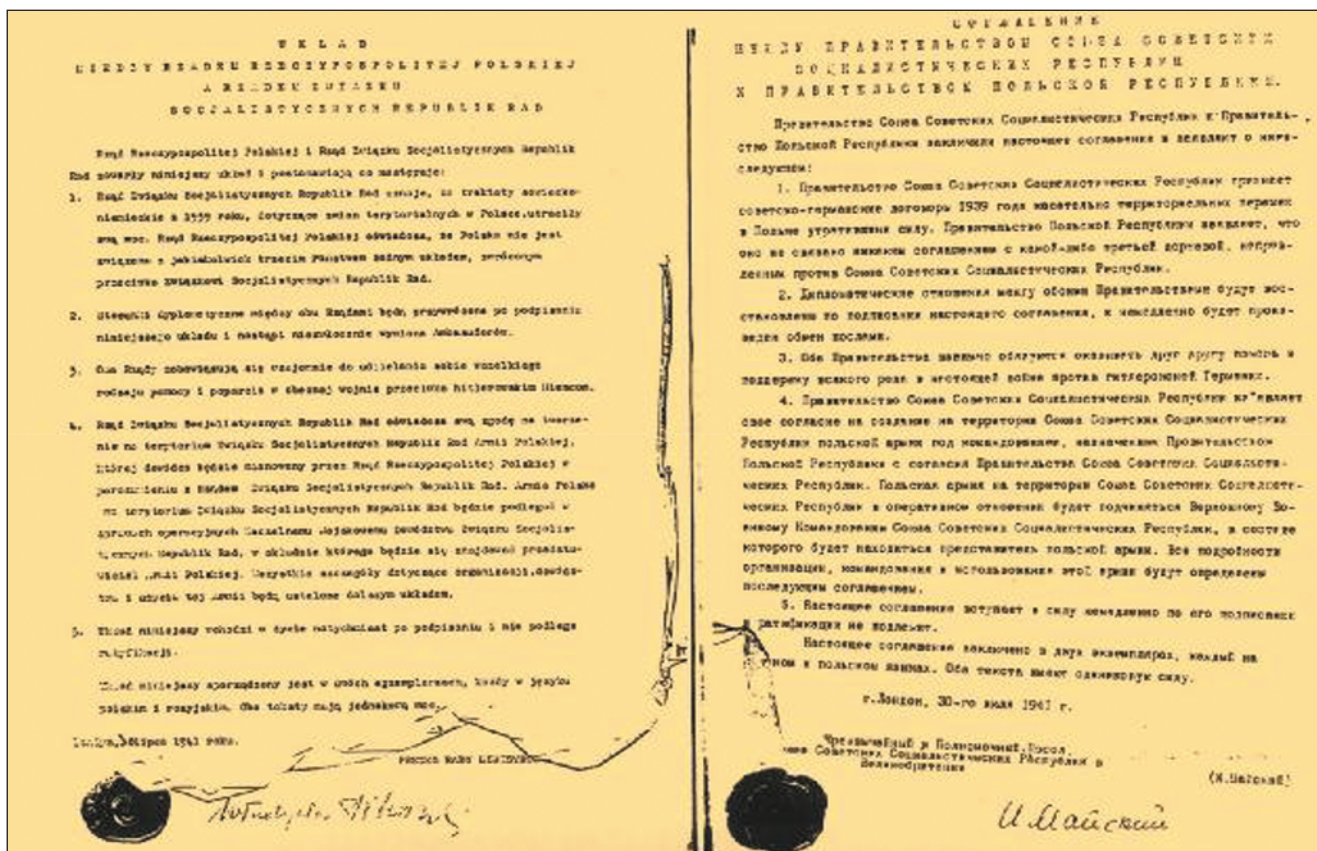
Загони ОУН, увійшовши з німцями до Львова, не гаючи часу, проголосили Акт відродження Української Держави [13]. Це обурило німців, вони вимагали анулювання Акту, але ОУН не змінила своєї позиції. У звільнених населених пунктах стали створюватися українські управи та українська поліція. Німці заарештували Провід проголошеної Української Держави й відправили його в концтабір. Двадцять п'ятого листопада 1941 року гестапо видало таємний наказ про знищення прихильників *С. Бандери* [14].

На початку німецько-радянської війни в німецький полон потрапило близько чотирьох мільйонів червоноармійців, з яких понад півмільйона було зосереджено в таборах на Підляшші й Холмщині. Частині з них вдалося вирватися й створити своєрідні групи втікачів, які стали нападати на садиби цивільних громадян, щоб роздобути засоби для існування, у відповідь на що населення почало створювати групи самооборони. Німецьке військове командування і "Гестапо" сприяло створенню таких боївок для їх самознищення.

Двадцять п'ятого липня 1941 року польський еміграційний уряд, сформований у Лондоні [12], домовився з московським керівництвом про співробітництво (пакт Сікорського—Майського), після чого втратив свою силу пакт Ріббентропа—Молотова.

Львів, 1941 р. Картина в тюрмах після втечі більшовиків

Пакт Сікорського—Майського

Населення Західної України знов набувало громадянства Польської держави, що "підтвердило" право поляків на Волинь і образило волинян. Це був ще один "удар у спину", ще один вибуховий заряд до волинського айсберга [15].

Особливо загострив ситуацію задум шефа німецької служби безпеки *Люблінського* дистрикту *О. Глобосніка* створити на території Замойського повіту зразкову німецьку колонію. Для цього зі 116 населених пунктів він вирішив виселити польських селян, звільнивши місце для німців, а навколо колонії переселити у звільнені польські садиби українських селян, виселених із Замойщини [16]. До переселенської акції, поряд з німцями, була залучена українська поліція, що викликало спротив серед поляків, жертва-

Емблеми Польського еміграційного уряду

ми чого стали дві тисячі українців. Такою історія ще не знала.

Маси українських утікачів потягнулися через р. Західний Буг на Волинь. Поряд з цим гітлерівці почали прискорено передислоковувати на Волинь з Генерального Губернаторства батальйони польської поліції та жандармерії і залучати їх до силового збирання натурального податку з українських сіл. Українська поліція перебазувалася в лісі і стала ядром УПА.

Упродовж 1942-го й початку 1943-го років нацисти провели "чистку" своїх адміністративних установ на Волині від "ненадійного" українського елементу, замінивши їх поляками. З часом їх, разом із польською поліцією, стали залучати до німецьких операцій проти українців. Крайовий провід ОУН звернувся до польського населення із закликом задуматися: "...Ви допомагаєте німцям проводити їхню бандитську роботу, але, якщо польська громадськість не вплине на них,

Німецькі методи збирання продовольчого податку (контингенту)

Волинський ліс став базою УПА, АК та червоних партизанів

котрі пішли в адміністрацію, поліцію та інші установи... то гнів українського народу виллється на тих поляків, які мешкають на українських землях" [17]. Заклик не спрацював, що спонукало українців до відповідних дій щодо поляків.

Уже 1942 року на територію Волині стали проникати з Білорусії червоні партизани. Зустрівши неприязне ставлення до себе українців, вони переорієнтувалися на польські села й колонії. Частина поляків навіть перейшла до червоних партизанів і стала разом з ними проводити диверсійну роботу серед українців. У цій ситуації українське підпілля розповсюдило серед польського населення листівки, в яких викривало злочини більшовизму, зокрема вивезення польських родин до Сибіру, розстріли польських офіцерів у Катині. Це дещо остудило ситуацію. Щоб загострити польсько-українське протистояння, червоні партизани стали нападати на польські села, замаскувавшись під УПА, і робили це з вишуканою жорстокістю, не залишаючи після себе свідків [18].

Не все гладко було і в УПА. З переходом у ліси колишньої української поліції разом з ними туди проникли й агенти німецьких спецслужб і, як з'ясувалося останнім часом, замасковані енкаведисти зі своїми провокаційними завданнями. Це не могло не позначитися на діях ще не зміцнілої УПА. В краї, зокрема, поширилися чутки, що на Великдень українці вчинять повсюдне знищення поляків, які не покинуть цих місць. Польські селяни стали масово втікати до міст, містечок і більших сіл, як і йшли на службу до німецької поліції і разом з нею нападати на українські села. У відповідь на це, у березні 1943 року відбулися антипольські виступи в Сарненському й Костопільському районах Рівненської області, і поступово ареал протистояння поширювався [19].

Апогею українсько-польське протистояння сягнуло влітку 1943 р. Польським селам запропоновано було в категоричній формі "вибратися за Буг або Сян" (хто був автором цієї ініціативи, так дотепер і не встановлено, але вона спрацювала), а керівництво Армії Крайової (АК) зобов'язало всіх поляків залишатися на місці свого довоєнного проживання, щоб Польща не втратила Волинь. До кінця 1943 року вся Волинь стала місцем десятків тисяч трагедій [20].

Кінець 1943-го — початок 1944-го років ознаменувалися низкою великих боїв між загонами АК та УПА, які намагалися знищити один одного.

Митрополит **Андрей Шептицький**, оцінюючи критичність ситуації, звернувся до римсько-католицького єпископа **Твардовського** з пропозицією видати спільне звернення ієрархів до вірян обох Церков з вимогою припинити кровопролиття. Та вірний державній польській політиці **Твардовський** відмовився, пославшись на невтручання Церкви у політичні справи [21].

Не вважаючи потрібним наводити приклади окремих протистоянь, підкреслюю лише, що 1944 року воно перекинулося і на Галичину, а в 1945—1946 роках — на Засяння й тривало до 1947 року, коли польський та радянський тоталітарні комуністичні режими зробили спробу розв'язати його притаманним

Безрезультатною виявилася спроба митрополита А.Шептицького знайти порозуміння з польським єпископом Твардовським

більшовизму радикальним, "хірургічним", методом — взаємною депортацією поляків та українців із місць їхнього тогочасного проживання. Це додало жару в польсько-українське протистояння та стало ще однією трагедією для обох народів [22].

Підсумком трагічного народовбивства стали величезні людські жертви й матеріальні втрати з обох боків. Окремі польські історики стверджують, що загинуло до 100 тисяч поляків і 25—30 тисяч українців. Українські вчені наводять скромніші цифри втрат — 35 і 15 тисяч, або й взагалі 12 та 5 тисяч, відповідно.

Зазначмо ще раз, що на Волині 1943 року обидва народи стали жертвами вже сформованих історичних обставин і стереотипів, незваженої політики керівників окупаційних режимів, анархії та хаосу, жертвами небачених досі підступних провокацій, вчинених нацистами й більшовиками. Проте дотепер не встановлено справжніх розмірів жертв: польська сторона наводить "захмарні цифри", а українська ще не спромоглася дати об'єктивну відповідь [23].

Водночас у Польщі вже впродовж низки років друкуються на цю тему книжки й статті, які звинувачують лише українців у злочинах і виняткових жорстокостях. Одним із перших авторів таких книжок був вроцлавський римо-католицький єпископ *Вінценті Урбан*, котрий, поряд з описом жаклих подій, які він нібито бачив або про які чув з більш чи менш надійних джерел, дозволив собі недопустимі

узагальнення на зразок: *"Не було на Волині жодного села, де б не мордували поляків рафінованим способом. Обдирали бритвами шкіру з обличчя, палили живцем, заганяли дубові кілки поміж ребра, різали пилкою"* [23]. Головне, що там не наведено назви жодного села, жодного прізвища поляка, над якими зробили таку наругу. Це вже від лукавого.

Зміст боротьби — за землю, за територію

Депортація за депортацією

Інший автор — тележурналіст **Єжи Яніцький**: "Останній перед Йосипом Сліпим уніатський митрополит **Андрей Шептицький** ...був владикою не тільки віруючих, але й цілого націоналістичного українського руху, ідеологом і духовним провідником ОУН і УПА, благословляв сокири й дерев'яні пилки, які були зброєю в братовбивчій різанині на цілому Поділлі і Волині" [24].

Як це зрозуміти? Звідки така інформація і з якою метою роздмухують цей вогонь? Якщо українці такі "різуни", то чому дотепер жоден із цих різунів не описав таких самих польських злодіянь? Адже у війні бувають жертви з обох сторін. Україна з болем пережила ці жертви, проте в Україні немає і не було видано антипольських книжок. Ніколи не було і часописів, які б розпалювали ворожнечу проти Польщі.

Велику роботу провів волинський дослідник **Я. Царук** [25]. Об'їздивши на велосипеді 97 сіл (на які посилаються польські автори), він зіставив "польські" дані зі своїми і жахнувся з їхньої страшною невідповідності. За даними польських дослідників, у селах Володимир-Волинського району поляки вбили тільки 80 українців, а за матеріалами досліджень **Я. Царука** — аж 1454, причому він установив прізвища 1244 із них. Якщо йдеться про польські жертви, то за даними

польської статистики, від рук українських націоналістів загинуло 1915 поляків, а за даними **Я. Царука** — 430 осіб. Крім того, він установив, що на території Володимирщини першими були напади на українські села польсько-німецької поліції, а напади українців на польські села були відплатами.

Ми не сприймаємо образливих звинувачень, що українці є нацією жорстоких різунів, та вигаданих, непідтверджених доказів цього. Ось лише один характерний приклад такої фальсифікації — у книжці **Юзефа Туровського** та **Владислава Семашка** "Злочини

Радянський метод вирішення проблеми

українських націоналістів, вчинені щодо польського населення Волині у 1939—1945 роках" [26], вказано: *"13 серпня 1943 року в селі Малин Дубенського повіту за допомогу радянським партизанам (Ковпаку) живцем спалено у церкві й школі 503 особи — поляків і чехів"*. Спростовуючи цей наклеп, **М. Сивіцький** підкреслює, що *"... це сталося не в серпні, а в липні, саме на свято Петра і Павла, тобто 12 липня"*, і наводить виписку зі щоденника священика **М. Федорчука** з села Романів, котре сусідує з Малином, який вів старанно записи усіх подій своєї округи, починаючи з 1939 року. Ось цитата: *"14 липня 1943 року. Сьогодні мені розповіли, що сталося в Малині. Увечері до Малина прибули німці й поляки... й таємно попередили, що мають важливу справу. Чехи їх приймали, поїли. Уранці німці наказали всім чоловікам зібратись у залі, а жінкам і дітям сховатись у стодолах і сараях, бо буде бій з українськими партизанами..., тому вони можуть бути спокійними. Чехи повірили. Коли всі зібрались, німці закрили зал і почали кидати гранати у вікна. Зал загорівся, і всі чоловіки загинули. З жінками і дітьми зробили те саме: підпалили будинки, до середини вкинули гранати. З того некла ніхто не вийшов. У варварський спосіб там знищили 600—700 чехів. Потім німці почали грабувати село і спалили хати. З гарного Малина залишився степ..."*

Українських селян намовили, щоб вони пішли до Церкви. Коли люди зайшли у Церкву, її зачинили і підпалили. Подумайте! Заганяють людей до Церкви і підпалюють живцем! Кілька дітей знайдено на палях. Як за татарських часів.

Отже, нема вже Малина, нема чехів, нема українців. Тільки якась сотня щасливчиків чудом залишились живими."

Як бачите, тут не загинув жоден поляк. То для чого ця фальш?

У кожного, як бачимо, своя правда. Вся річ у тім, що поляки вважали Західну Україну своєю територією і намагалися підтвердити це вогнем і мечем та здобутою таким чином ПРАВДОЮ, а українці підтверджували свою належність до рідної землі своїм життям, своєю вірою і своєю ПРАВДОЮ.

Польське цивільне населення на Волині, замість мирного співіснування зі своїми сусідами, стало заручником антиукраїнської політики еміграційного польського уряду в Лондоні і пішло на співробітництво з німецьким окупаційним режимом та червоними партизанами, проти яких боролися воляняки.

Український національно-визвольний рух на Волині польський політикум розглядав як замах на польську державність. Представники еміграційного уряду в Лондоні вимагали від українського підпілля повної капітуляції, а керівництво УПА і провід ОУН закликали Лондонський уряд позбутися шовіністичного погляду на пограниччя і згорнути свою збройну присутність на етнічних українських теренах, але порозуміння так і не дійшли [27].

Поляки ніяк не могли змиритися з тим, що Волинь не є їхньою територією, як і не хотіли змиритися

з тим, що Підляшшя, Холмщина, Надсяння, Лемківщина — це давні, з часів Київської Русі, Києво-Галицького князівства, українські землі. Й українці, які тут проживали, були повними господарями своєї прабатьківської землі. І великою помилкою Радянської України, **Сталіна** було те, що вони так легко погодились на Ялтинській конференції на лінію Керзона, на включення цієї землі до складу Польщі.

Справжній характер і зміст подій 1943—1944 років неможливо адекватно зрозуміти, якщо їх не розглядати в контексті всієї історії польсько-українських взаємин. Українці не претендували на чужі землі, а лише на ті, на яких вони жили споконвіку. І коли восени 1942-го — на початку 1943-го років спалахнув стихійний опір українського сільського населення проти нацистських окупантів, то він включав і терористичні акти щодо тих поляків, які перейшли на службу до німців і стали їхніми прислужниками [28].

УПА спершу намагалася уникнути "третього фронту" — з поляками. Однак конфлікт із польським підпіллям став неминучим, оскільки воно намагалася відновити панування Польщі в Західній Україні.

Слава Богу, останнім часом українські історики проводять разом із польськими відповідними колами семінари та конференції на тему "Поляки і українці в 1918—1948 рр.: важкі питання". Сподіваємося, що крига скресне.

(Від ред.) 11 липня 2003 року відбулася важлива подія в історії стосунків України і Польщі, спрямована на взаємне вшанування пам'яті про загиблих під час трагедії. Президент України **Леонід Кучма** і Президент Польщі **Олександр Квасневський** виступили зі спільною заявою з нагоди 60-ї річниці подій на Волині. Було відкрито пам'ятник українсько-польського примирення "Пам'ять — Скорбота — Єднання" у селішці Павлівка Волинської області, де похоронено поляків і українців — жертв міжетнічного конфлікту, який привів до взаємного знищення мешканців цього краю.

Повертаючись сьогодні до подій тих часів, безперспективним буде визначати, яка сторона несе більшу відповідальність за скоєне. Уявіть собі, якби при визначенні причин німецько-радянської війни намагалися встановити, чия провина більша, чи дійшли б згоди? Слід пам'ятати, що волинська трагедія відбувалася на етнічних українських землях, на які ні німці, ні поляки, ні червоні партизани не мали історичного права. Тому український національно-визвольний рух періоду Другої світової війни не був замахом на польську державність (!). Через це в пошуках шляхів до порозуміння у цих складних питаннях не хотілося б, щоб воно (порозуміння) мало форму взаємозвинувачення. Такі думки, на жаль, прозвучали і при відзначенні 60-річчя трагедії у Павлівці Волинської області за участю Президента України **Леоніда Кучми** й Президента Польщі **Олександра Квасневського** [29].

Такі думки звучали і в запитаннях польських журналістів при відзначенні Волинської трагедії у 2006

році в Польщі за участю Президента України **Віктора Ющенка** та Президента Польщі **Леха Качинського**, в урочистому відкритті у Павлокомі меморіалу жертвам польсько-української братовбивчої війни. Тут доказова база торкалася смерті 11 поляків та 366 українців, убитих поляками 1945 року.

Отже, вийшли вже у своїх звинуваченнях навіть за межі трагедії 1943 року, порівнюючи жертви 11 поляків, невідомо ким відправлених у Сибір, і 366 українців, убитих поляками на Холмщині під час операції "Вісла". Прикро. Влада не хоче знати реальних обставин трагічної історії свого краю, бо байдужа до цієї хвилюючої теми? Адже у спільних заявах і в 2003 і в 2006 роках президенти України і Польщі наголошували на особливій важливості відкриття меморіалів як символів на шляху до укріплення добросусідських відносин та історичного примирення українського і польського народів.

Тим не менш, окремі випадки звинуватити українську сторону в геноциді польського народу, етнічних чистках ще трапляються. Але ж пробачте, як заявив, зокрема, голова Волинської обласної адміністрації **Борис Климчук** у газеті "Голос України" у 2003 році [30]: *"Я не хотів би, щоб на пам'яті, на кістках робилася сьогоднішня політика. Жертви були з обох сторін. І нащадкам загиблих поляків важко зрозуміти те, що сталося."*

І мені важко зрозуміти ...

Я не розумію, чому, за що застрелили мого діда в серпні 1943 року в селі Гончий Брід Ковельського, тоді, повіту під час косовиці... Щороку я там. Дивлюсь на цю могилу і не розумію: за що застрелили грецькося, хлібороба, людину праці? До речі, це все я тримаю в собі. Мої діти знають про це. І онук знатиме. Але я не буду казати, що поляки винні. Не буду. Не маю на це морального права, хоча, очевидно, моральне право в мене є. Але я не буду цього робити, бо треба творити нову історію".

В архівах та свідченнях є факти про сотні спалених сіл, тисячі невинно убитих на прабатьківській землі, пограбованих, вивезених, безправних і окатоличених земляків, понівечених доль [30] ... То за що нам вибачатися? За те, що ми захищали свою землю, своє життя? Ми ні на кого не нападали. Ми лише захищалися.

Нарешті, пробачення повинні просити не українці й поляки, а ті злочинні режими й уряди, які довели наші народи до протистояння.

Держави, що воювали між собою у Другій світовій війні, давно помирилися. Не забуваймо, що це була війна, яка має свої закони, свої методи і своє тракту-

вання подій. Волинське протистояння — це був стихійний вибух українського населення Волині як відплата акція за всі образи, приниження, насильства довоєнної Польщі, а згодом разом з німецькою поліцією щодо мирного населення краю.

Сподіваємося, що час розставить усе на свої місця і майбутні покоління будуть згадувати про Волинське протистояння так, як ми згадуємо нині про Коліївщину, про народних месників **Устима Кармалюка** і **Довбуша**. В історії важко щось змінити, треба лише об'єктивно його оцінити й робити все можливе, щоб страшних кровопролиттів більше не було в нашому житті.

Висновки:

1. Волинська трагедія була закономірним наслідком історичних і політичних помилок, допущених у 1917—1945 роках попередніми окупаційними режимами на Волині. Це була своєрідна вершина айсберга, основне підґрунтя якого залишилося під водою.

2. Український національно-визвольний рух на Волині розглядався польським політикумом як замах на польську державність, тоді як українці розглядали його як боротьбу за свою незалежність.

3. Волинська трагедія належить до подій Другої світової війни, що закінчилися 68 років тому й дістали свою оцінку світової громадськості. Всі організатори війни засуджені Міжнародним судом, а народи, втягнуті у війну, давно між собою помирилися.

4. Нині Україна і Польща є незалежними державами, які будують свої відносини на принципах добросусідства, миру і взаєморозуміння; як уряди, так і народи цих країн зацікавлені в подальшому розвитку добросусідських відносин і недопущенні протистоянь.

5. Україна засуджує всілякі спроби перегляду результатів війни, нав'язування нам якоїсь особливої, чужої позиції в питанні волинських подій, пошуки мертвих винуватців серед живих нащадків.

6. Справжній характер і значення подій 1943—1944 років неможливо адекватно зрозуміти, якщо їх не розглядати в контексті всієї історії польсько-українських взаємин. Українці не претендували на чужі землі, а лише на ті, що на них вони жили споконвіку.

7. Учасники Волинської трагедії давно відійшли в потойбічний світ. Лише Бог має право милувати їх чи судити.

Вшанування 60-річчя Волинської трагедії.

Спільні пробачення пролунали у спільній заяві

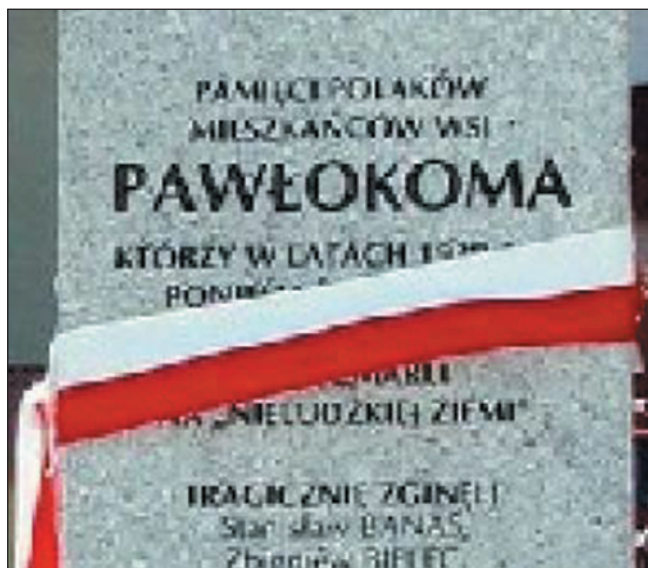
Президентів України й Польщі Леоніда Кучми і Олександра Квасневського під час урочистого відкриття пам'ятника

українсько-польського примирення "Пам'ять — Скорбота — Єднання" у с. Павлівка Волинської області 11 липня 2003 року.

Фото Валерія Соловйова (прес-служба Президента України, УНІАН)

Урочисте відкриття пам'ятника-меморіалу
загиблим українцям у березні 1945 року
від рук польських партизан у селі Павлокома в Польщі.

Справа наліво: Президент Польщі Лех Качинський,
Президент України Віктор Ющенко,
дружина Президента Польщі Марія Качинська.

С. Павлокома, Польща, 13 травня 2006 р.
Фото Олександра Барана (УНІАН)

Література

1. **Косик В.** Україна і Німеччина у Другій світовій війні — Львів. — 1993. — С. 2—8.
2. **Микола Сивіцький.** Історія польсько-українських конфліктів. Третій том. / Перекл. з пол. Є. Петренка. — К., 2005. — С. 40.
3. **Сергійчук В.** ОУН — УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. — К.: Дніпро, 1996. — С. 239.
4. <http://slavs.org.ua/yak-rusini-stali-ukrantsyami>
5. [http://school.xvatit.com/index.php?title=Польща._Режим_\"санації\"](http://school.xvatit.com/index.php?title=Польща._Режим_\)
6. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Осадники>
7. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/968526.html>
8. <http://memorial.kiev.ua/statii/730-qracyfikacija-kryva-va-sprava-osatanilyh-kativ.html>
9. <http://www.po-sil.com.ua/ua/place/21415/history>
10. http://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_Сікорського-Майського
11. **Лінкан А.Г.** З історії українсько-польського протистояння під час Другої світової війни // Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. — К.: НПУ, 1999. — Ч. 1. — С. 195—200.
12. http://uk.wikipedia.org/wiki/Георгіївський_монастир_на_Козацьких_Могилах
13. http://leksika.com.ua/14970309/ure/vozzyednannya_ukrayini_z_rosiyeyu_1654
14. <http://www.history.vn.ua/book/world1/1040.html>
15. http://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_Сікорського-Майського
16. <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article>
17. **Лінкан А.Г.** З історії українсько-польського протистояння під час Другої світової війни // Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. — К. НПУ, 1999. — Ч. 1. С. 195—200.
18. **Гудь Б.** Українці — поляки: хто винен. У пошуку першопричини конфліктів першої половини ХХ ст. — Львів, 2000 — С. 102—111.
19. <http://www.2000.net.ua/issue/175/B4.pdf>
20. <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article>
21. **Микола Руцький.** Вони виборювали волю України. — Луцьк. 2009. — С. 129.
22. <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article>
23. **Urban W.** Droga krzyżowa archidiecezji lwowskiej w latach Drugiej wojny światowej. Wrocław. 1983. — S. 32.
24. <http://www.nbuv.gov.ua/people/isaevych.html>
25. **Владислав і Ева Семашки.** Геноцид, здійснений українськими націоналістами над польським населенням Волині 1939—1945.
- 25а. **Ярослав Царук.** Трагедія волинських сіл 1943—1944 рр. Українські і польські жертви збройного протистояння. Володимир-Волинський район / Вступна стаття Ярослава Ісаєвича/ — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2003. — 189 с.
26. **Микола Сивіцький.** Історія польсько-українських конфліктів. Третій том. / Перекл. з пол. Є. Петренка. — К., 2005. С. 70, 71.
27. ОУН—УПА та українсько-польський конфлікт 1943—1944 рр. як відлуння невирішених питань Паризької мирної конференції // Перша світова війна і слов'янські народи: Матеріали міжнародної наукової конференції (14—15 травня 1998 р.). — К.: НПУ, 1998. — С. 193—197.
28. **Сергійчук В.** Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. Вид. друге, доповнене. Київ, 2009. — С.165—200.
29. **Іван Патриляк.** Волинь-1943: до 60-річчя трагедії. // <http://www.ukraine-poland.com/u/publicystyka/publicystyka.php?id=1034>
30. **Андрій Бондарчук.** “Газета українська”, № 41 (277). 6.11.2003. ■